

"שורשים" - חקר המסורות המוזיקליות במשפחה טוביה נאור

הקדמה

הרעיון לחקור את המסורות המוזיקליות במשפחה נולד לפני כ-17 שנים בבית הספר הקיבוצי-אזורי "מעלה שחרות" ביוטבתה כאחת ממישימות שנת בר-מצווה. על פי הנוהג באותם ימים בבתי הספר הקיבוציים, הוקדשה שנת הלימודים בכיתה ז' לנושאים הקשורים ב"בר-מצווה", והנושא העיקרי היה חקר שורשי המשפחה. כל תלמיד כתב במשך השנה עבודה מקיפה בנושא זה בעזרת המשפחה, ובסיום השנה הוצגו העבודות בפני ההורים.

כמורה למוזיקה בבית הספר נדרשתי מדי שנה לתרום את חלקי למסיבת הסיום, שהתבטא בעיקר בהלחנת פזמונים להצגה ובליוי מוזיקלי. נושאי ההצגות היו שונים ומגוונים, מ"כינרת כינרת" של אלתרמן, דרך "אלוף בצלות" של ביאליק ועד "חכמי חלם". הגדילה לעשות אחת המחנכות שכתבה בעצמה מחזה המבוסס על עבודות "השורשים" של התלמידים וביקשה ממני לחפש שירי-עדות מתאימים כדי לקשט את המחזה בצלילים. שאלתי: אם חשוב לילדים לחקור את ההיסטוריה של המשפחה, מסלול הנדודים, הלבוש, המאכלים, הסיפורים והתמונות - מדוע נגרע חלקם של השירים והניגונים, שהיוו חלק כה חשוב בחיי המשפחה? התשובה הייתה שאי אפשר להספיק הכול ולכן מתרכזים בעיקר...

נתמזל מזלי בדמות מורה שהיא היסטוריונית במקצועה ומוזיקאית חובבת מילדותה, ויחד ניגשנו לעבודה בנושא. ביקשנו מהילדים לצרף לעבודת "שורשים" גם שירים מוקלטים מפי זקני המשפחה. לימדנו את השירים בכיתה, ובמפגש עם ההורים השמענו אותם. החוויה הייתה כה מרגשת שהיה ברור לכולנו שמכאן מתחילה מסורת ארוכת-שנים. אולם לא כל המשפחות שיתפו פעולה. רק מחצית הילדים הביאו שירים. בלטו במיוחד בהיעדרם שירים מעדות המזרח, ולא היה ספק שהצביון ה"אשכנזי" של החברה הקיבוצית בתקופה היא הרתיע את יוצאי עדות המזרח מלחשוף את תרבותם המוזיקלית. השירים הבודדים ממסורת עדות המזרח שהגיעו - הפכו ל"להיטים" בכיתה, והתגלתה תופעה שכלל לא ציפינו לה: העיסוק בשירים מהמסורות השונות קירב את הילדים אל החדש והבלתי מוכר, הפך את כלל השירים לנכס של הכיתה כולה ותרם תרומה בולטת לשיפור היחסים בין התלמידים. ילדים שהיו בשולי החברה זכו להיות במרכז החוויה הכללית בעת שכל הכיתה למדה את השיר שלהם ושמעה את הסיפורים הקשורים לשיר. כך נפתחו ערוצי תקשורת חדשים בין הילדים. מאוחר יותר, עם הצטרפותם של ילדי בסיס חיל האוויר בעבודה לבית הספר האזורי - נוספו משפחות רבות שמוצאן בפזורה ארצות ערב, ושירי המזרח התחילו לזרום ואף הצליחו לגרוף את משפחות ילדי הקיבוצים. התפנית העיקרית חלה בעקבות ההצטרפות לפרויקט "מוזיקודאי". נפל בחלקי להימנות עם הקבוצה הראשונה שנשלחה להונגריה בשנת 87' ללמוד את גישת קודאי לחינוך מוזיקלי וליישמה בישראל. חלק נכבד מתכנית הלימודים שלנו שם היה חקר שיר העם ההונגרי ולימוד שיטות של איסוף חומר, מיונו וכתבתו בתווים על פי מפעלם של ברטוק וקודאי בראשית המאה, שמגמתו הייתה הצלת התרבות ההונגרית המקורית שהלכה ונעלמה עקב הכיבוש האוסטרי והשפעתו המכרעת על התרבות בהונגריה. בעזרת הידע החדש שרכשתי, נוסף להכשרה שקיבלתי קודם לכן במחלקה למוזיקולוגיה שבאוניברסיטת תל-אביב, שיפרתי והעמקתי את הנושא שאותו אציג להלן. הקדמנו את לימוד הנושא לכיתה ו' כדי להקל את העומס בשנת בר-מצווה ואף הנהגנו אותו כאחת האפשרויות לסיום לימודי המוזיקה בבית הספר היסודי במסגרת פרויקט "מוזיקודאי".

תיאור התהליך

כל אחד מהתלמידים מקליט שיר אחד או יותר מפי הדור הוותיק במשפחה, משירי הילדות והנעורים של סבתא, סבא או קרובים אחרים. בעבודה שיגישו יהיה מידע על האדם ששר את השיר, על השיר עצמו ועל מסורת המשפחה - על פי שאלון המופץ בין המשפחות. כן כוללת העבודה את מילות השיר ואת תרגומו (מילה במילה) - אם השיר אינו בעברית. כשמדובר בשפה זרה - מביאים את השיר גם בשפת המקור, אך באותיות עבריות עם ניקוד, כדי שגם מי שאינו מכיר את השפה יוכל ללמוד את השיר.

המורה למוזיקה דואגת/לכותיבת השיר בתווים ולהתאמת התרגום לשירה. בכיתה נלמד בית אחד בשפת המקור והשאר - בתרגום לעברית. במשך השנה מוצגות כל העבודות בפני הכיתה ומושמעות ההקלטות המקוריות. הכיתה לומדת את השירים של כל הילדים ומקבלת מידע על הרקע והמסורת של התרבויות שמהן הגיעו השירים. מידע זה מתקבל מתוך העבודות עצמן ומתוספות-ידע של המורה למוזיקה, של המחנכות והתלמידים. השיעורים גם מנוצלים לסיכום הידע שנרכש עד כה בשפת המוזיקה ולהרחבתו על פי הנגזר מן השירים.

נושאי השירים הם לפי בחירת המשפחות, והמגוון הוא גדול: שירי ילדים, שירי אהבה, שירים מבית הכנסת ומהווי הקהילה, שירי העמים שבתוכם חיו המשפחות בגולה, "שירי ארץ ישראל הישנה" ועוד.

מתכונת השיעורים היא כדלקמן: כשני שיעורים בשבוע בהשתתפות המחנכות. בסוף השנה מתקיים מפגש בין הכיתה והמשפחות. הילדים משמיעים למשפחות את השירים בתוספת "העמדה", ליווי כלי, עיבודים למקהלה, שיתוף הורים וילדים כסולנים, ריקודים, תפאורה ועוד. הילדים אף משמשים קריינים ומשמיעים דברי קישור המספקים הסבר קצר על ייחודו של כל שיר. כל משפחה מקבלת כשי את חוברת השירים של הכיתה.

המטרות

- א. הבאת המסורת התרבותית של המשפחה למודעות הילדים.
- ב. העמקת הקשר בין הדורות במשפחה.
- ג. יצירת מודעות של כל התלמידים למסורות השונות של עם ישראל ושל העמים שבקרבתם ישבו אבותינו בגולה.
- ד. עידוד וחיוק הסובלנות בין התלמידים שצמחו ברקע תרבותי שונה.
- ה. גילוי חומר מוזיקלי מסורתי הולך ונעלם ושימורו.
- ו. טיפוח השירה בסגנונות שונים.
- ז. סיכום הידע שנרכש במשך השנים והרחבתו בעזרת החומר המוזיקלי שנאסף.

סעיף ה' אינו מטרה בפני עצמה, אלא בחזקת פועל יוצא. קיימים אצלנו גופים ומוסדות שעוסקים בכך באופן שיטתי ומקצועי, ואנו נעזרים בהם לא מעט. לעתים נדירות מגיע חומר שאינו נמצא בארכיונים הקיימים. הפן הייחודי של האוסף הזה הוא דווקא שירי העמים שבתוכם ישבנו בגולה ואשר היו בגלוי או בסתר חלק מאוצר השירים של אבותינו, ומדי פעם אף צורף אליהם טקסט יהודי ששימש את הקהילה. עוד היבט ייחודי הוא בחירת החומר וביצועו בידי "העם", בניגוד למרבית ההקלטות הקיימות שבהן זמרים נבחרים ומוזיקאים מקצועיים הם שאספו וביצעו את השירים.

כישורי המורים

- א. יכולת האזנה לחומר מוקלט ברמה חובבנית (בינונית עד נמוכה), פענוחו והעברתו לתוויים.
 - ב. התמצאות בסגנונות השונים של מסורות ישראל ושל שירי העמים.
 - ג. התמצאות בשפות שונות.
 - ד. יכולת להתאים ולעבד את התרגום המילולי לשירה בעברית.
 - ה. ידע כללי בהיסטוריה, בגאוגרפיה, בלשון ובתולדות עם ישראל.
 - ו. יכולת לעבד את החומר לרמה של תצוגה.
 - ז. רמה סבירה של יכולת זמרה ועבודה קולית עם הילדים.
- ברור שמעטים המורים הניחנים בכלל הכישורים הנדרשים. ניתן תמיד להיעזר באחרים להשלמת החסר, הן במורים נוספים בבית הספר, הן בהורים והן במקורות מידע מקצועיים.

מהלך העבודה

- א. בסוף שנת הלימודים מתקיימות שיחות הסברה בכיתות ה' על ידי המורה למוזיקה, בתוספת הדגמה של חלק מהשירים על ידי כיתות ו'.
- ב. תלמידי כיתות ה' מקבלים דפי הסבר למשפחה ושאלון מנחה לעבודה לקראת החופש הגדול (ראו נספחים מס' 1 ו-2).
- ג. בתחילת שנת הלימודים הבאה מביאים תלמידי כיתות ו' (שהיו ה' בשנה החולפת) את העבודות עם הקלטות.
- ד. המורה למוזיקה מכין/מכינה את החומר לעבודה בכיתה: כתיבת השירים בתוויים, הכנת התרגום לשירה ותיקון שגיאות בעבודה.
- ה. בכל שיעור (או אחת לשני שיעורים) מוצגת עבודה חדשה על ידי המורה או על ידי אחד התלמידים ונלמד השיר החדש. לעתים מזמינים הורה או סבתא-סבא להצגת העבודה.
- ו. מדי כמה שיעורים מקדישים זמן לשינון החומר שכבר נלמד ולעבודה על היבטים מוזיקליים.
- ז. במהלך השנה מאפשרים לתלמידים להכין בעצמם תוספות של תנועה, הצגה ו"העמדה" של השירים. לאחר הצגת כל העבודות בכיתה - מוקדש הזמן כולו להכנת המפגש עם המשפחות.
- ח. בעזרת הילדים - מכינים את השירים לדפוס.
- ט. המפגש עם ההורים הוא למעשה מסיבת הסיום של הכיתה. המפגש כולל כיבוד ממאכלים מסורתיים של המשפחות, תערוכת העבודות והצגת השירים. המשפחות מקבלות כשי את חוברת השירים של הכיתה, שגם משמשת שירון להורים בעת המסיבה.

השירים

במהלך עשר השנים האחרונות נתקבלו כ-400 עבודות, שבהן כ-300 שירים וכ-100 שירים חוזרים. מתוך השירים שנאספו, החלוקה לפי מקורות היא כדלהלן:

שירי-עם מאירופה, מאמריקה ומאצות דוברות אנגלית	28.0%
שירי ארץ-ישראל הישנה	24.0%
שירים של יהודי ספרד וארצות ערב	21.5%
שירים של יהודי מזרח ומערב אירופה, אמריקה וארצות דוברות אנגלית	17.5%
שירי-עם מארצות ערב	9.0%

על אף שאין זאת עבודה בכלים מדעיים מדויקים, התמונה קרובה מאוד למציאות.

ניתן לראות שלוש מגמות מעניינות:

- א. בשירים שמקורם בהווי הקהילה היהודית, קיים איזון בין "מזרח" ל"מערב".
- ב. אצל יהודי המזרח מסתמנת נטייה של הסתייגות משירי העמים שבתוכם הם ישובו, בעוד שיהודי המערב נוטים להביאם כשירים שלהם. (כך לפחות בעבודות שהגישו המשפחות עד כה).
- ג. אצל יהודי המזרח מופיעים מעט שירי ילדים - למעט שירים בצרפתית אצל יהודי מרוקו ושירי ערש בלדינו - בעוד שאצל יהודי המערב תופשים שירי הילדים מקום נכבד.

מבחר דוגמאות מתוך השירים שנאספו

א. משירי יהודי ספרד וארצות ערב:

שירים מתימן: "יומא ויאבא" (אמי ואבי)

דלא דלא"

בלדות בלדינו: "כשהמן השתכר"

"נמרוד ואברהם"

שירי ערש בלדינו: "דורמה דורמה"

"דורמה קרידו איזיקו"

רומנסות בלדינו: "מולינרו"

"לה רוזה"

שירים מגלות בבל: "יום השבת"

"שמחו נא"

שירים ממרוקו: "כי אשמרה שבת"

"ינס ינס"

ב. משירי יהודי מזרח ומערב אירופה:

שירי ילדים ביידיש: "שלוף מיין קינד"

"סנאי"

שירי אהבה ביידיש: "לומיר זיך איברבעטן"

"ריזלה"

שירים מן התפילה: "אדון עולם"

"ברוך אלוהינו"

ג. משירי העמים:

ממרוקו וצרפת: "מריונטות"

"גשר אביניון"

מגרמניה: "יוחנן הקטן" - גרסה גרמנית,
ישראלית ויפנית

מהולנד: "שלושה זאטוטים"

מרומניה: "העגלון" - גרסה רומנית וישראלית
(*"בין הרים ובין סלעים"*)

מרוסיה: "כלב נאמן" - גרסה רוסית וישראלית
(*"הייתה צעירה בכירת"*)

מפולין: "תרנגול היה לסבתא" - גרסה פולנית
וישראלית (*"חור בלבנה"*)

מספרד: "לו את היית ירח"

ממצרים: "פרדס התפוזים"

מכורדיסטן: "דלאלה"

מאיטליה: "פינוקיו"

מדרום אפריקה: "סוסו לנגה"

מהונגריה: "תרנגול קורא" -
עם תוספות יהודיות

מניו זילנד: "מטילדה"

מארה"ב: "דיינה"

מסלובקיה: "הבאר"

ד. משירי ארץ-ישראל הישנה:

"אדווין סמואל"

"אסומיינה אבודיינה"
(מאת משה כרמי, עין חרוד)

דוגמאות של שירים במלואם כפי שהובאו לכיתה

סנאי (שיר עם בידיש - הביאה נעמה פרנקל)

אויף איין גרינער סוסנע בוים
איז גיזעסן איין ועווקע
זי האט גיקנאקט איין ניסלע
און גיגעסן די יודערקע

טנצע טנצע ועווקע
און מיר ועלן זינגען
און מיר קליינה קינדערלך

ועלן דיר העלפן שפרינגען

תרגום חופשי (לשירה) - טוביה נאור
שם בחורש מקפץ
הסנאי על ראש העץ.
הוא אוחז אגוז ביד,
את תוכו יאכל מיד.

בוא סנאי קטן נחמד
לידי עמודה,
וכולנו יד ביד
יחד פה נרקודה.

פתחי את דלתך (רומנסה בלדינו, הביא כפיר יקר)

אברה טו פוארטה סרדה
אן טו בלקון לוז נו אי
אל אמור אטי טולה
פרטימוס רוזה, פרטימוס דאקי

תרגום חופשי (לשירה) - טוביה נאור

את דלתך הנעולה פתחי לי,
למרפסת תני ואבוא.
רוזה, רוזה, אהביני,
בואי ניסע, יפה שלי, ניסע הרחק, הרחק מפה.

מה סודו של זה היופי?
זה הקסם לי הוא חידה.
את אחת ואין אחרת,
אהבתי לך היא היחידה

"הו דני בוא" (שיר עם אירי, הביא איתן טוביאס)

OH DANNY BOY

Oh Danny boy, the pipes, the pipes are calling
from glen to glen and down the mountainside,

the summer's gone, and all the roses falling
'tis you, 'tis you must go and I must bide.

But come yea back once summer's in the meadow
or when the valley's hushed and white with snow,
'tis I'll be here in sunshine or in shadow
oh, Danny boy oh Danny boy I love thee so.

But come yea back when all the flowers are dying,
'tis I'll be dead as dead I well might be,
and you will find the place where I am lying
and kneel and say one ave there for me.

תרגום חופשי (לשירה) - טוביה נאור

הו דני בוא, קוראים צלילי החמת
מגיא אל גיא, על פני מדרון ההר.
קיצים חלפו, קמלה ניצת הוורד,
אתה הלכת - בי לבי נשבר.

לו אך תשוב עם קיץ אל האחו,
או לעת חורף בין שלגים וכפור,
מבוא חמה עד רדת צל ערביים
כאן אחכה לך, הו דני, נא חזור!

אך אם שובך אלי יתמהמה
עד ראש ירכינו כל פרחי הגן,
עמם אבול כוורד הגווע
ודמעתיך תרווה קברי הרענן.

"תגליות" שגילינו באמצעות העבודות

"המלך נמרוד ואברהם" - בלדה בלדינו
הגרעין של סיפור משה ופרעה מופיע אצל יהודי ספרד בלבוש "נמרוד ואברהם". נמרוד המלך הרשע ציווה להרוג את כל התינוקות מחשש להולדת
אברהם, אך אברהם ניצל בעזרת שרשרת נסים. האגדה במלואה מופיעה בספרו של לוי גינצבורג אגדות היהודים.

"כשהשתכר המן" - בלדה בלדינו
אצל ספרדי ירושלים מופיע אברהם אבינו בתפקיד האב הרחום בעל הזקן והאדרת, ששומרים לו דלת פתוחה וכוס יין בפורים, בעוד שאצל יהודי
אשכנז תפקיד זה מיועד לאלהו הנביא בפסח. אצל יהודי גרוזיה - אליהו מופיע בתפקידו המסורתי כקנאי הלוחם בעובדי זרה ומחסל את
החוטאים בשירה וריקודים.

"שם בחורש עב" - שיר עם יהודי מתורגם מידיש ע"י שמשון מלצר
השיר מספר על חייט מסכן ועני הכלוא בחדר עבודתו, רואה מולו ציפור מתנדנדת על ענף ונפשו יוצאת אליה. אותו מוטיב עצמו מופיע בשירו הראשון
של ביאליק "אל הציפור". לשני השירים אותו הלחן. הייתכן שזהו המקור העממי לשירו של ביאליק?

"שיר העגלון" - שיר עם רומני
נושא השיר - עגלון הדוהר עם סוסתו על פני הרים וגאיות, רואה בדרך נערות רבות ובוחר מתוכן את האחת והיחידה. הלחן - אותו לחן של שיר
הילדים שלנו "בין הרים ובין סלעים טסה הרכבת...". והרי לנו עוד שיר עגלונים רומני המשמש מקור לשיר ישראלי.

"מכתב מאמא" - שירו של המשורר והמלחין היהודי-רומני סולומון שמואלביץ
השיר התפרסם בשנת 1921. הלחן בחלקו השני של השיר לזה של שירם של אלתרמן ופרשקו "מכתב מאמא" שנכתב בשנות הארבעים. מהקטע
"סרטים שולחת לך אמא..." מעתיק פרשקו במדויק את הלחן של שמואלביץ (מדעת או שלא מדעת).

"צעצועים" - שירם של אנדה עמיר ומנשה רבינא
שיר זה הופיע בגרסאות שונות, מחדרה, ממרחביה, מתל-יוסף, מנס-ציונה ועוד. נראה היה שלכל הגרסאות גרעין משותף, אולם רק כשגילינו את
המקור הבנו את הסיבה. הלחן של רבינא היה מורכב מדי ובלתי נוח לשירת ילדים וגננות, וכך כל גננת הוציאה מתוכו את המוטיבים שנראו לה ואת
השאר השלימה לפי דמיונה המוזיקלי.

"אדווין סמואל"
בשנות העשרים הצטרף בנו של הנציב העליון כמתנדב לקבוצת סוללי כבישים באזור ירושלים. לכבוד המאורע נכתב שיר ששרו הפועלים במסיבה,
ואחת הפועלות, שבוכה בזיכרון מיוחד, שרה לנכדה את השיר במלואו כעבור שבעים שנה.

זהו רק מבחר קטן מתוך דוגמאות רבות ומעניינות שמתגלות לנו מדי שנה ועושות את העבודה למרתקת עבור התלמידים והמורים כאחד.

דוגמאות לניתוח שיר בכיתה

(מתאים לכיתה שלומדת שנה ששית בגישה קודאי)

השיר "ציפור על החלון"

פעילות מבוססת על ידע קודם:

- הכתבת המקצב.
- הכתבת הצלילים בשיטת "אות-תו" ולפי הדו הנייד. (כל צליל מסומן ע"י אות אחת דו=ד, רה=ר וכו'. כל צליל שנמצא מתחת לדו האמצעי,
מסומן בפסיק למטה. החל מהדו השני - פסיק למעלה.)
- הגדרת הסולם על פי צליל הסיום וכלל הצלילים המשתתפים (מז'ור).
- המבנה של השיר: שני פסוקים א - א שינוי. כל פסוק בנוי משתי פסוקיות - הראשונה פתוחה והשנייה סגורה.

הקניית ידע חדש:

א. תבניות בולטות בשיר -

1. אקורד משולש דו-מי-סו בהיפוך.
2. פנטקורד סו: <- רה-דו-, טי-, לה-, סו
3. פנטקורד דו: <- סו-פה-מי-רה-דו

ב. שילוב של עברית בהברה ספרדית ואשכנזית בשיר -

מלרע	על חלון על חלון
מלעיל	עמדה ציפור יפה
מלרע	ילד רץ אל חלון
מלעיל	ציפור עפה עפה
מלעיל	בוכה ילד בוכה
מלעיל	איה ציפור יפה
מלרע	אין ציפור על חלון
מלעיל	ציפור עפה עפה

השיר "שמחו נא" - ממסורת יהודי בבל

פעילות מבוססת על ידע קודם :

- א. השיר מושר בשירת מענה : יחיד מול קהל.
- ב. בשיר בתיים רבים ובהם כינויים שונים לעם ישראל על פי סדר הא"ב.
- ג. הכתבת המקצב.

הקניית ידע חדש :

- א. גילוי ה"סי" (סול דיאז ובמונחי קודאי סו מוגבה) המשמש צליל מוביל אל ה-לה.
- ב. גילוי הסקונדה המוגדלת סי-פה והימצאותה בשירים יהודיים הן במזרח והן במערב.
- ג. גילוי צליל הסיוס מי והגדרת הסולם החדש בשם "חיג'אז" (כשמדובר במוזיקה מזרחית).
- ד. כתיבת כל השיר בתווים וזיהוי המבנה : - א-א-ב-א.

סיכום

הפרויקט במתכונתו הנוכחית מתקיים כבר עשר שנים בבית הספר "מעלה שחרות" שבחבל אילות. במשך השנים צבר יוקרה והפך לאחד האירועים המרכזיים בחיי הקהילה האזורית בערבה הדרומית.

כבר שנה שנייה מתקיים הפרויקט בבית הספר הניסויי ע"ש אגרון בקרית יובל שבירושלים ביזמה משותפת של מנהלת בית הספר זוהרה עמרמי ושלי. על פי התוצאות עד כה, נראה שההצלחה בירושלים מובטחת. הילדים והמשפחות משתפים פעולה. ההדים שהגיעו לאוזני מורים ומנהלים הביאו בעקבותיהם ביקורים וצפייה בשיעורים בבית הספר אגרון, וכן לתצוגה בתיאטרון ירושלים במסגרת כנס המקהלות האחרון ביזמתה של המפקחת נוגה פוקס.

היו פניות רבות של בתי ספר בירושלים לקיים את הפרויקט אצלם, אך נראה שללא הדרכה והכנה מראש הדבר אינו בר-ביצוע. לכן תתקיים השנה השתלמות למורים המעוניינים בכך. הם יוכלו לצפות בשיעורים ולהתנסות בעבודה המורכבת של עיבוד החומר.

למרות צמיחתו של הנושא במסגרת פרויקט "מוזיקודאי", ניתן ליישמו בכל כיתה (מכיתה ה' ומעלה) ולהתאימו לידע ולמיומנות המוזיקלית של הכיתה. מתוך ניסיוני - גם כיתות שלא שרו בעבר, יכולות להגיע בעבודה נכונה תוך שנת לימודים אחת למצב של שירה סבירה ואפילו טובה. ניתן גם לחזור אל הדגם הראשוני, שבו רק חלק מהתלמידים מביאים שירים מהבית, ואת השאר משלימים בכיתה מתוך אוצר השירים המקובל של שירי עדות, שירי עמים ושירי ארץ-ישראל הישנה.

בכיתות מוזיקה בבית ספר עם מגמה אמנותית, ניתן להרחיב את הניתוח המוזיקלי עד כדי פענוח החומר ועיבודו בידי התלמידים. בשנים האחרונות החלו שירי נעמי שמר ושירי ה"חיפושיות" להופיע כשירי נעורים של הסבים והסבתות הצעירים. נראה שאנו שומעים את תקתוקן של שעון ההיסטוריה, ולא ירחק היום בו ייעלמו השירים העתיקים, ואת מקומם יתפשו השירים של תקופתנו. לדורות הבאים תיחסך העבודה הקשה. הילדים יביאו קלטות מוכנות ותווים מודפסים, והקץ לעבודה האתנומוזיקולוגית המפרכת של המורים (ואולי גם לריגוש ולחדוות הגילוי). אך מכיוון שהעיסוק בחומר המוזיקלי אינו המטרה היחידה - אל לנו לדאוג. עצם התהליך הוא העיקר, והדרך לפנינו עוד ארוכה ומרתקת.

נספח מס' 1 - (הסבר למשפחה)

להורי כיתה ו' (תשנ"ח)

שלום רב,

הנושא המרכזי בשנת הלימודים הקרוב יהיה חקר השורשים המוזיקליים של משפחותינו.

על כל ילד וילדה להקליט את אחד מבני המשפחה (רצוי סבא וסבתא או מישהו אחר מהדור הוותיק)* בשיר או שניים מימי ילדותו של בן-המשפחה. המטרה היא להכיר וללמוד ככל האפשר על ההווי והמסורת של המשפחה בדורות הקודמים. שירים מסורתיים מארצות המוצא בגולה רצויים מאוד!!! ככל שיגדל מגוון השפות - ייטב. את ההקלטות יש לסיים במשך החודשים הקרובים. (אפשר לשלוח קלטות בדואר). אין הכוונה להקלטות מקצועיות של זמרים, אלא לשירה מפני בני המשפחה. בסוף השנה ייערך מפגש של הכיתה עם המשפחות, שבו נשמע ונשיר יחד את השירים שנאספו.

שתפו נא פעולה - והחוויה מובטחת לכולנו.

בברכה,

מחנכות כיתה ו' וטוביה - המורה למוזיקה

* אם לא נמצא מישהו מהדור הוותיק, יכולים גם אתם, ההורים, להביא שיר מימי ילדותכם. אם אינכם יכולים בשום פנים ואופן לשיר, פנו למישהו מחבריכם שישיר את השיר שבחרתם. רבים כבר עשו כך בעבר.

נספח מס' 2 - (שאלון מנחה לתלמידים)

שורשים מוזיקליים - שאלון מנחה לעבודה

1. פרטים על האדם ששר את השיר

א. שם ושם משפחה.

ב. הקרבה המשפחתית.

ג. ארץ המוצא.

2. פרטים על השיר

א. שם השיר.

ב. שפת השיר.

ג. נושא השיר.

ד. באילו הזדמנויות היו שרים את השיר?

ה. האם היה נהוג ללוותו בכלי נגינה?

ו. האם המשיכו לשיר את השיר לילדי הדורות הבאים?

3. תרגום (אם השיר אינו בעברית)

א. השיר בשפת המקור ובכתב המקורי.

ב. השיר בשפת המקור באותיות עבריות (עם ניקוד).

ג. התרגום לעברית.

4. פרטים על המשפחה

א. אילן יוחסין של המשפחה.

ב. סיפורים מיוחדים הקשורים לשיר.

ג. סיפורים הקשורים למסורת ולתולדות המשפחה.

ד. תמונות מהווי המשפחה.

את השאלון יש להגיש כעבודה מסודרת בתוך קלסר, כשכל שאלה כתובה לחוד ולידה התשובה.

בהצלחה!